

عنوان: نشانه های ظهرور نمادین یا واقعیت

فهیمه عطاررئوف

چکیده

نمادین یا واقعی بودن عالیم ظهرور موضوع مورد بحث در نوشتار پیشرو است. وعده ظهرور موعود، از مهمترین اموری است که درباره آینده بشر توسط ادیان الهی پیش بینی شده است به جهت اهمیت ظهرور نشانه ها و عالیم پیش از آن نیز بیان شده است. یکی از مباحث درباره عالیم ظهرور ، تقسیم عالیم به حتمی و غیر حتمی می باشد. از آنجا که برخی از این عالیم به ظاهر دور از ذهن می نماید، فرضیه نمادین بودن عالیم مطرح می گردد. در مقابل نظریه واقعی بودن نشانه های ظهرور قرار دارد. در این نوشتار به ذکر نشانه های حتمی ظهرور و درباره نمادین بودن یا واقعی بودن آن رخدادها بحث گردیده است.

کلیدواژه ها: حضرت مهدی "عجل الله تعالى فرجه الشریف" ، عالیم، حتمی ، غیرحتمی ، نمادین، واقعی

بیان مسئله

اندیشه مهدویت و اعتقاد به منجی و ظهرور او برای پدید آوردن حیاتی الهی انسانی یکی از باورهای مسلم در میان ادیان و مذاهب میباشد. منجی آخرالزمان در آیین های موجود به نام های گوناگون و با ویژگی ها و اوصاف متفاوت معرفی گردیده است. اما در معارف و حیانی قرآن و اهل بیت(عليهم السلام) مصدق این منجی به طور معین و مشخص حضرت حجت بن الحسن العسكري(عليهما السلام) امام دوازدهم شیعیان است. به جهت اهمیت بحث مهدویت این موضوع از زوایای مختلف همانند غیبت، انتظار، شرایط، یاران و... مورد بحث و پژوهش های اندیشوران قرارگرفته است. یکی از مسائل مورد بحث درباره ظهرور حضرت مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشریف) بحث عالیم ظهرور است. این نشانه ها از چند جهت مورد بحث قرار می گیرند. تقسیم عالیم به حتمی و غیر حتمی از مهمترین مباحث و معروفترین تقسیمات درباره نشانه های ظهرور است.

در معارف وحیانی قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) مصدق این منجی به طور معین و مشخص حضرت حجت بن الحسن العسكري (علیهمما السلام) امام دوازدهم شیعیان است

یکی دیگر از مسائل درباره عالیم ظهور واقعی بودن آنها و یا رمزی بودن و نمادین طرح کردن آن هاست. به نظرمی رسید ملموس نبودن و عادی نبودن برخی از این نشانه ها این پرسش را قابل طرح می سازد که «آیا می توان برخی از این رخدادها را واقعی ندانست و آن ها را کنایه و رمز برای امور کلی فرض کرد؟» در این نوشتار پس از توضیح عالیم و تقسیم آن به پاسخ پرسش فوق پرداخته می شود.

۱. مفهوم شناسی

مقصود از نمادین بودن نشانه های ظهور این است که هر کدام از علائم ظهور، کنایه از پدیده ها می باشند. و به همان صورت که در روایات طرح شده اند واقع نمی شوند.

در مقابل دیدگاه نمادین بودن علائم ظهور رویکرد دیگری معتقد است که نشانه ها واقعی و غیرنمادین بوده و به همان صورت که در روایات مطرح شده است واقع می شوند.

تفاوت دو دیدگاه یاد شده این است که دیدگاهی که نشانه های ظهور را واقعی و غیر نمادین می داند، بر اساس ظاهر روایات، علائم مذکور را اشاره به پدیده ای دیگر نمی داند. در مقابل دیدگاهی که به نمادین بودن و رمزی بودن نظر دارد، هر کدام از عالیم را کنایه از پدیده های متفاوت با ظاهر روایات فرض می کند. به دیگر سخن اگر عالیم را نمادین دانستیم اگزیر از معنای ظاهر باید دست برداریم وربه معنای غیر صریح روی آوریم. (کلام جدید، یوسفیان، ص ۲۰۵)^۱

۲. معنای عالیم

عالیم به معنای نشانه ها به اموری گفته می شود که نمایانگر مقصود مطلوب باشد. مراد از عالیم ظهور آن دسته از حوادثی است که بر اساس بیان معصومین (علیهم السلام) قبل یا در آستانه ظهور واقع خواهد شد و

^۱، حسن، یوسفیان کلام جدید ،

تحقیق هر کدام نزدیک شدن قیام حضرت مهدی (عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف) را نوید می دهد. در روایات درباره نشانه های ظهور با کلماتی چون «علامت»، «آیت»، «قدم»، و «قبل» استعمال شده است.

معنای علامه در لسان العرب چنین است: *العلامة و العلام: شيء يُنْصب في القَوَافِلَاتِ تَهْتَدِي بِهِ الضَّالَّةُ*. علامت و علم چیزی است که در بیابان نصب می شود تا گمشدگان راهنمایی شوند. (لسان العرب، ج ۱۲، ص ۴۲۰)^۱

معمولاً در روایات اسلامی نشانه های ظهور هم به صورت مفرد (علامه) و هم به صورت جمع (علامات) برای استعمال شده است. مانند روایت زیر که به صورت جمع آورده شده است:

قبل قیام القائم خمس علامات محتومات الیافی، والسفیانی، والصیحة، وقتل النفس الزکية، والخسف بالبیداء (کمال الدین و تمام النعمه ج ۲، ص ۳۰۵)

شایان ذکر است که علایم ظهور، غیر از شرایط ظهورند. شرایط آن دسته اموری اند که تحقق ظهور وابسته به وجود آن ها است و تا محقق نشوند ظهور نیز واقع نخواهد شد. اما ممکن است برخی علایم موجود نشود ولی ظهور تحقق یابد.

نشانه های غیر حتمی به علایمی گفته می شود که اگر شرایط آن فراهم باشد و مانع ایجاد نشود به وجود می آیند. در روایات از این نشانه ها تعبیر به "موقوفه" شده است. یعنی نشانه ای که آمدنش متوقف بر چیز دیگری است.^۲

علایم غیر حتمی بسیارند. شمارش و بررسی آن ها از حوصله این بحث خارج است. در یک جمع بندی می توان اثر تحقق برخی از این نشانه ها را چنین بیان کرد: «در پیشقدم ظهور حضرت ختم الاولیاء علیه السلام جهان وضعیتی مشابه با عصر ظهور خاتم الانبیاء خواهد داشت؛ جهانیان دارای ملت های متعدد و نحلت های متنوع بوده و اصول الهی فراموش، اصول انسانی متروک، مواثیق و تعهدات بین المللی مهجور و قانون حاکم بر

^۱(مهدی یوسفیان شرایط ظهور ، ص ۱۲)

^۲ سیدحسن ، زمانی نشانه های قیام حضرت مهدی، زمانی، ص ۶۴

مناسبات میان انسان‌ها، خوی فرعونی (وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى^۴ خواهد بود. از سوی دیگر، بر اثر قرائت‌های متعدد از دین، کتاب‌های مقدس و معارف الهی و جامعه انسانی با مشکلی پیچیده تر از عصر نبوی رو به رو خواهد بود، چرا که بزرگ‌ترین مسئله جوامع آن روزگار پرستش بت‌های چوبی و سنگی بود که ادراک ناپسندی آن چندان دشوار نیست؛ اما در آخر الزمان ادراک نادرستی برخی تأویل‌ها و قرائت‌ها برای همه افراد آسان نیست و چه بسا سبب حیرت، سردرگمی یا گمراهی گردد.^۵ موارد ذکر شده بیان گر برخی علائم غیرحتمی می‌باشد.

۳. عالیم حتمی

عالیم حتمی نشانه‌هایی است که براساس روایات معصومین (علیهم السلام) وقوع آن‌ها حتمی بوده و به دنبال تحقیق آن‌ها، ظهور اتفاق خواهد افتاد. در احادیث متعددی این نشانه‌ها پنج نشانه ذکر شده است:

امام صادق (علیه السلام): پنج علامت قبل قیام حضرت قائم رخ می‌دهد؛ یمانی، سفیانی، ندای آسمانی، فرورفتن سرزمین بیداء، و کشتن نفس زکیه.^۶

۴. نمادین بودن یا واقعی

برای بررسی سمبلیک یا واقعی بودن عالیم حتمی هر کدام جداگانه مطرح می‌گردد.

۱. ندایی آسمانی

ط، ۶۴^۷

۴- (عبدالله، جوادی آملی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه موجود موعود، ص ۲۳۵)

۵- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۰۵

بر اساس روایت فوق یکی از علایم حتمی ظهور صیحه آسمانی خواهد بود. آنگاه که شرایط ظهور فراهم شود، خدای متعال زمان را برای ظهور مناسب بداند، انسان‌ها را بر این امر مهم آگاه می‌فرماید تا همه مردم نسبت به ظهور که اراده الهی برآن تعلق گرفته مطلع شوند.

این اعلام همگانی از ناحیه حق، در روایات با عنوان صیحه آسمانی مطرح شده است. امام صادق (علیه السلام): «قائم خروج نمی‌کند تا آنکه در شب بیست و سوم ماه رمضان که شب جمعه خواهد بود از آسمان ندایی بلند می‌شود که به اسم او خواهد بود».⁷ در روایات به زمان، و دیگر خصوصیات این پدیده تصریح شده است.

درباره این نشانه، نمادین بودن بعید نیست. با این توضیح که چون در زمان صدور این روایات پیش بینی چنین حوادثی از طریق عادی عجیب و ناممکن می‌نموده لذا با عنوان ندای آسمانی ذکر شده است. در حالی که امروزه با استفاده از امواج ماهواره و ابزارهای پیشرفته صوتی و تصویری، فرستنده‌های قوی رادیو و تلویزیون و... میتوانند حق را به گوش همه رسالند. پس چه بسا صیحه کنایه از این ابزار و وسائل ارتباط جمعی باشد.

اما با توجه به زوایای مختلفی که در احادیث برای ندای آسمانی آمده، این نشانه ای معجزه آسا و غیر طبیعی است. زیرا همه این صدا را با زبان مادری و به صورت یکسان حتی کسانی که خوابند می‌شنوند، جبرئیل حضرت مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشریف) را با نام و نسب معرفی می‌کند. غیر عادی بودن آن دلیل نمی‌شود که به صورت واقعی آنچنان که در روایات آمده نباشد. زیرا اولاً ندایی با چنان محتوا و خصوصیاتی که ذکر شد نمی‌تواند با وسائل ارتباطی پیشرفته محقق شود. ثانياً: اگر چه روش حجت‌های الهی در تبلیغ و اجرای دین به صورت عادی و طبیعی بوده است ولی برای اثبات حقانیت خود از معجزه هم سود می‌بردند؛ حضرت مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشریف) نیز برای شناساندن خود به جهانیان و اثبات حقانیت خویش به اعجاز ارتباطی نیازمند است.^۸

^۶ (الغيبة، نعمانی، باب ۱۶، ح۶)

^۷ نشانه‌های قیام حضرت مهدی عجل الله تعالى فرجه الشریف، زمانی، ص ۷۶

امروزه با استفاده از امواج ماهواره و ابزارهای پیشرفته صوتی و تصویری، فرستنده‌های قوی رادیو و تلویزیون و... میتوانند ندای حق را به گوش همه رسانند. پس صیحه کنایه از این ابزار و وسائل ارتباط جمعی می‌باشد

همانگونه که ذکر گردید مجموعه روایات درباره ندای آسمانی، ندا دهنده را جبرئیل و محتوای آن را معرفی امام و برحق بودن حضرت علی (علیه السلام) و پیروان شان مطرح می‌کنند. در مورد همگانی بودن مخاطبان در روایتی از امام صادق (علیه السلام) چنین آمده است: چیزی از مخلوقات پروردگار که روح داشته باشد، نمی‌ماند مگر اینکه صیحه را بی‌شنود.

از این حدیث شریف اینگونه بر می‌آید که نه تنها همه ای مخلوقات این صیحه را می‌شوند بلکه می‌توانند آن را درک کنند. علاوه بر این به نظر هیچ یک از رسانه‌های ارتباط جمعی چنین قدرتی نخواهند داشت که همه ای مخلوقات صدای آن را بشنود.

۴.۲. یمانی

همانگونه که گذشت در روایات، قیام یمانی از علامیم حتمی شمرده شده است. . با توجه به روایات «اصل ظهور مردی از سرزمین یمن در آخر الزمان مسلم است».^{۱۰} قیام الهی یمانی از سرزمین یمن آغاز خواهد شد و این جنبش با خروج سفیانی در شام هم زمان خواهد بود. درباره نمادین بودن این نشانه با توجه به اینکه در روایات به قیام یمانی توسط فرد خاصی از سرزمین خاصی اشاره شده است، واقعی بودن این علامت قوی به نظر می‌رسد.

۴.۳. سفیانی

^۹ ابن ابی زینب محمد ابن ابراهیم بن جعفر، غیبه نعمانی، ص ۲۸۹، باب ۱۶، ح ۶).

^{۱۰} ، نصرت الله، آیتی، تأملی بر نشانه‌های ظهور، آیتی، ص ۴۹

از دیگر نشانه های حتمی ظهرور که درباره آن روایات متعددی نقل شده است «سفیانی» است. بین دانشمندان اسلامی اتفاق نظر است که وجه تسمیه او به سفیانی به خاطر نسبت داشتن او با ابوسفیان است. در روایات به بعد مختلف درباره سفیانی اشاره شده است. فرهنگ و گرایش های سیاسی او، پلیدی و سرکشی او، زمان خروجش، مکان خروجش، مدت فرمان روایی او و حتی خصوصیات جسمانی او بیان شده است.^{۱۱} شخصیت سفیانی و حرکت او ضد الهی و جنبشی برخلاف ظهرور است.

درباره جنبش سفیانی فرضیه نمادین بودن قابل طرح است. بدین معنی که یک جریان انحرافی و برخلاف اندیشه مهدویت و ضد ارزش های الهی دانسته شود. بر این اساس او شخصیت انسانی و واقعی نخواهد داشت. اما در این مورد هم به نظر می رسد با توجه به روایات فراوانی که درباره سفیانی، حرکت، اقدامات او، نام و نسب او، زمان و مکان فعالیت های او وجود دارد، ما را رهنمون می کند که او یک فرد واقعی و شخصیت انسانی دارد. به خصوص در روایات تعبیر به «السفیانی» شده است.

آنچه درباره او و اقدامات او در روایات ذکر شده غیر طبیعی و غیر عادی به نظر نمی رسد تا لازم باشد به خاطر نمادین فرض کردن، از ظاهر بسیاری از روایات دست برداریم.

پنج علامت قبل قیام حضرت قائم علیه السلام رخ می دهد؛ یمانی، سفیانی، ندای آسمانی، فرو رفتن سرزمین بیداء، و کشتن نفس زکیه. با توجه به روایات «اصل ظهور مردی از سرزمین یمن در آخر الزمان مسلم است.»

۴.۴. خسف بیداء

یکی دیگر از نشانه های حتمی ظهور امام مهدی (عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف) خسف بیداء است که در احادیث از آن سخن گفته شده است. این نشانه از دو واژه «خسف» و «بیداء» تشکیل شده خسف ت الارض:

^{۱۱} علی کورانی، عصر ظهور، ، ص ۱۱۷

زمین با آنچه که بر آن بود فرو رفت.^{۱۲} و بیداء بیابانی که در آن چیزی نباشد البیان: المفازة لا شيء بها، و هي هاهنا اسم موضع مخصوص بین مکة و المدينة^{۱۳} مقصود از خسف بیداء این است که یکی از لشگرهای سفیانی که آهنگ کشن امام مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشريف) را دارد در سرزمین بیداء فرو می رود و از هدف شوم خود باز می ماند. این رخداد اعجاز آمیز منجر به نابودی بخش های مهمی از جبهه باطل می گردد این رخداد نیز واقعی به نظر میرسد. روایات در این زمینه ظهور دارند که چنین حادثه ای به شکل معجزه واقع می گردد. زیرا پس از آنکه سپاه سفیانی قصد کشن امام مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشريف) را دارد به شکل معجزه در زمین فرو می روند جز دو یا سه نفر که از آنها زنده می مانند. سخن از فرورفتمن در زمین است هم چنانکه برای قارون^{۱۴} تفاق افتاد نه حرکت زمین که حمل بر زلزله یا رانش زمین گردد، تا نمادین بودن فرض شود.

۵.۴. نفس زکیه

در کنار سایر علامات حتمی کشن نفس زکیه نیز در روایات مطرح گردیده است.

منظور از نفس زکیه نفس کامل، پاک و پاکیزه است و یکی از اشخاص با اخلاص و آزمایش شده در دوران غیبت کبری خواهد بود که بر اثر فتنه ها و انحرافات حاکم به شهادت می رسد.^{۱۵} در این نشانه نیز ممکن است چنین تصور شود که در آخر الزمان که دوران فتنه ها و انحرافات است تعداد زیادی از انسان های بی گناه کشته می شوند و نفس زکیه به طور کلی و عام شامل همه این افراد بی گناه می شود. ولی از آنجا که در برخی روایات نام او و نام پدرش نیز ذکر شده است «نفس زکیه جوانی ازال محمد یعنی از سادات است اسم او محمد

^{۱۲} رضا، مهیار، فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، ص ۳۰)

^{۱۳} ابن منظور محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۳ ص ۹۷

^{۱۴} (قصص، ۱۸)

^{۱۵} ، سید محمد، غیبت کبری ، ص ۵۰۵

ابن الحسین است که بدون جرم و گناه کشته میشود.^{۱۶} فرد خاص و مشخص بودن و واقعی بودن این عالمت نیز تقویت می گردد.

منظور از نفس زکیه نفس کامل، پاک و پاکیزه است و یکی از اشخاص با اخلاص و آزمایش شده در دوران غیبت کبری خواهد بود که بر اثر فتنه ها و انحرافات حاکم به شهادت می رسد.

نتیجه

از مجموعه آنچه درباره رخدادهای پیش از ظهور مخصوصا نشانه های حتمی آن گفته شد به نظر می رسد که علی رغم غیر ملموس بودن و عادی نبودن برخی از عالیم مثل صیحه آسمانی و فرورفتن زمین، نمی توان آن ها را نمادین فرض کرد، زیرا فرضیه نمادین در برخی از نشانه ها دست برداشتن از ظاهر روایات است. مثل سفیانی، یمانی و نفس زکیه که روایات، ظهور در فرد خاص و شخصیت انسانی دارد.

در موارد دیگر مثل ندای آسمانی هرچند می توان آن را رمز و کنایه در نظر گرفت ولی معجزه آسا بودنش مانعی ندارد زیرا با تحقق معجزه گونه اش میتوان امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) را از مدعیان دروغین تشخیص داد.

فهرست منابع

* قرآن

۱. کلام جدید، یوسفیان، حسن، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، تهران، ۱۳۸۹
۲. لسان العرب ابن منظور محمد بن مکرم، چاپ سوم، بیروت، دار صادر : ۱۴۱۴ ق
۳. غیبه النعمانی، شیخ اجل ابن ابی زینب محمد ابن ابراهیم بن جعفر، بیجا، بینا،
۴. منتخب الاتر فی الامام الثاني عشر، الصافی الگلپایگانی، لطف الله، هفتمن، قم، مکتبه الداوری، بی تا
۵. کمال الدین و تمام النعمة، شیخ صدق، مترجم: محمد باقر کمره ای، بیجا، اسلامیه، ۱۳۷۸ ق
۶. شرایط ظهور، یوسفیان، مهدی، تهران، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۸۹ ش
۷. نشانه های قیام حضرت مهدی، زمانی، سید حسن، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، چاپ اول، ۱۳۹۰
۸. امام مهدی (عجل الله تعالیٰ فرجه) موجود موعود، آیت الله جوادی آملی، دوم، قم، اسراء ۱۳۷۸ ه ش
۹. تأملی بر نشانه های ظهور، آیتی، نصرت الله، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ه ش
۱۰. عصر ظهور، کورانی، علی، بیجا، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۹ ش
۱۱. فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، مهیار، رضا، بیجا، بینا، بیتا
۱۲. تاریخ غیبت کبری، صدر، سید محمد، بیجا، مترجم، ۱۳۶۴ ش
۱۳. پایان نامه عالیم و نشانه های ظهور، ارشادی، مليحه، حوزه علمیه خواهان، ۱۳۸۳ ه ش